

Stebri nevere

Tako kot poznamo stebre krščanske vere, svetnike, obstajajo tudi posamezniki, ki so postali stebri nevere. Peter Kreeft govori o šestih novodobnih mislecev, ki so imeli ogromen vpliv na vsakdanje življenje in so povzročili veliko škodo krščanski misli:

Machiavelli – izumitelj “nove morale”,

Kant – prenašalec Resnice v odvisnost od človekovega mišljenja,

Nietzsche – samooklicani “antikrist”,

Freud – utemeljitelj “spolne revolucije”,

Marx – lažni Mojzes množic in

Sartre – apostol absurda.

Moramo se pogovarjati o “sovražnikih” vere, saj je življenje vere resnična vojna. Tako pravijo vsi preroki, apostoli, mučenci in naš Gospod sam. Kljub temu se izogibamo omenjanja sovražnikov. Zakaj?

Delno zato, ker nas je strah, da bomo zamešali duhovne in snovne sovražnike; da ne bomo sovražili le greha, temveč tudi grešnika; da bomo pozabili, da “naš boj se ne bije proti krvi in mesu, ampak proti vladarstvu, proti oblastem, proti svetovnim gospodovalcem te mračnosti, proti zlohotnim duhovnim silam v nebeških področjih” (Ef 6,12). (Po SSP, op. prev.)

Vendar je danes ta strah neutemeljen bolj kot kadar koli prej. Pred našo dobo ni bilo nobene, ki bi se ji militarizem zdel bolj sumljiv in ki bi jo grozote fizične vojne bolj preplašile. Prav tako nobena doba ni bila bolj dovzetna za zamenjavo greha z grešnikom, in sicer ne s tem, da bi grešnika sovražila tako kot greh, marveč da greh ljubi tako kot grešnika. “Sočutje” pogosto uporabljamo kot enakovredno moralnemu relativizmu.

Smo tudi pomehkuženi. Ne maramo se bojevati, saj bojevanje pomeni trpljenje in žrtvovanje. Ni nujno, da je vojna ravno pekel, je pa presneto neugodna. Pravzaprav nismo prepričani, da sploh obstaja nekaj, za kar bi se bilo vredno boriti. Morda nam poguma zmanjka zato, ker nam manjka razlog za pogum.

Tako razmišljamo kot sodobni ljudje, vendar ne kot katoliki. Kot katoliki vemo, da je življenje duhovni boj in da duhovni sovražniki obstajajo. Ko to enkrat priznamo, neizogibno sledi naslednji korak. Za bojevanje je bistveno, da poznamo sovražnika, sicer se njegovi ovaduhi neopazno prikradejo mimo. Pričujoči prispevek je tako namenjen spoznavanju naših duhovnih sovražnikov v boju za sodobno srce. Govorili bomo o šestih novodobnih mislecih, ki so močno vplivali na naš vsakdanjik. Prav tako so krščanski misli zelo škodovali.

Njihova imena so: Machiavelli - izumitelj “nove morale”, Kant - prenašalec Resnice v odvisnost od človekovega mišljenja, Nietzsche - samooklicani “antikrist”, Freud - utemeljitelj “spolne revolucije”,

Marx - lažni Mojzes množic in Sartre - apostol absurda.

Machiavelli

Niccolo Machiavelli (1469-1527) je osnoval sodobno politično in družbeno filozofijo; redkokdaj je v zgodovini miselnosti prišlo do bolj celostne revolucije. Machiavelli se je zavedal svoje skrajnosti. Svoje delo je kot odkritje novega sveta primerjal s Kolumbovim in se je kot vodja novega izvoljenega ljudstva, ki bo iz suženjstva moralne ideje našlo

pot v obljubljeni deželo moči in pragmatičnega, postavljaj ob bok Mojzesu.

Machiavellijevo revolucijo lahko povzamemo v šestih točkah.

Vsi predhodni družbeni misleci so za cilj političnega življenja postavili krepost. Dobro družbo so si zamislili kot tako, v kateri so ljudje dobri. Med posameznikovo in družbeno dobroto ni bilo "dvojnih meril" – vse do Machiavellija. Z njim politika ni več večšina dobrega, temveč postane večšina močnega. Njegov vpliv je na tej točki ogromen. Vsi pomembnejši družbeni in politični filozofi (Hobbes, Locke, Rousseau, Mill, Kant, Hegel, Marx, Nietzsche, Dewey) so pozneje zavrnilo cilj kreposti, tako kot Machiavelli spustili standard in skoraj vsi pričeli pozdravljati "novo zastavo na drogu".

Machiavelli se je zagovarjal, da je tradicionalna morala podobna zvezdam – lepa, vendar preveč oddaljena, da bi koristno osvetljevala našo zemeljsko pot. Namesto te potrebujemo svetilke, ki jih je naredil človek – z drugimi besedami, potrebujemo dosegljive cilje. Orientirati se moramo po zemlji, ne nebesih; po tem, kar ljudje in družbe dejansko počnejo, ne po tem, kar bi morali početi.

Bistvo Machiavellijeve revolucije je v tem, da je treba idealu soditi po dejanskem, ne pa dejanskemu soditi po idealu. Ideal mu ustreza le, če je to praktično, s čimer Machiavellija poznamo kot očeta pragmatizma. Ne samo, da "cilj posvečuje sredstva" – katero koli sredstvo, ki je uporabno – temveč sredstva celo posvečujejo cilj v smislu, da je cilj vredno dosežati le, če imamo na voljo praktična sredstva, da ga dosežemo. Drugače povedano, novi summum bonum ali najvišje dobro je uspeh (Machiavelli se ne zdi le kot prvi pragmatik, temveč kot prvi ameriški pragmatik!).

Machiavelli ni le spustil moralnih standardov; ukinil jih je. Bolj kot pragmatik je bil antimoralist. Edina zveza, ki jo je po njegovem moralnost imela z uspehom, je bila

ta, da je bila moralnost uspehu v napoto. Učil je, da je za uspešnega vladarja pomembno, "da se nauči, kako ne biti dober" (Vladar, poglavje 15), oziroma, kako prelomiti besedo, kako lagati, goljufati in krasti (poglavje 18).

Zaradi takih brezsrčnih stališč so nekateri Machiavellijevi sodobniki Vladarja videli kot delo, ki ga je navdihnil hudič. Novodobni učenjaki pa navadno menijo, da izhaja iz znanosti. Machiavellija zagovarjajo s trditvijo, da ni zanikal moralnosti, temveč je enostavno napisal knjigo o drugi temi, o tem, kar je, namesto o tem, kar bi moralo biti. Hvalili so ga celo, da ni dvoličen, s čimer so namignili, da je moralizem enak dvoličnosti.

To je obče sodobno nerazumevanje dvoličnosti – ne početi tistega, o čemer pridigaš (kar zagovarjaš, kar učiš, op. prev.). S tega stališča so vsi ljudje dvoličneži, razen če nehajo pridigati. Matthew Arnold je dvoličnost definiriral kot "poklon, ki ga sprijenost nameinja kreposti". Machiavelli je bil prvi, ki ni hotel nameniti niti tega poklona. Dvoličnosti ni presegel s tem, da bi delovanje dvignil na raven tistega, o čemer je pridigal, temveč je pridigo spustil na raven delovanja; ideal je prilagodil dejanskemu stanju, namesto da bi dejansko stanje prilagodil idealu.

Pravzaprav uči: "Oči, ne pridigaj!" – tako kot sodobna rock pesem. Si predstavljate Mojzesa, da bi na gori Sinaj Bogu dejal: "Oči, ne pridigaj!" Ali Marijo, ki bi to dejala angelu? Ali Kristusa v vrtu Getsemani, ki bi omenjene besede izrekel namesto: "Oče, ne moja, ampak tvoja volja naj se zgodi"?

Če si lahko, potem si predstavljate pekel, saj je naše upanje na nebesa odvisno od tega, da so ti ljudje Bogu dejali: "Oči, pridigaj!"

Pravzaprav smo dvoličnost definirali napačno. Dvoličnost ni neudejanjanje tistega, kar pridigamo, temveč pomanjkanje verovanja v to. Dvoličnost je propaganda.

Po tej definiciji je bil Machiavelli skoraj izumitelj dvoličnosti, saj je bil skoraj izumitelj

propagande. Bil je prvi filozof, ki je upal, da bo svet spreobrnil s propagando.

Svoje življenje je dojemal kot duhovni boj proti Cerkvi in njeni propagandi. Verjel je, da je vsaka religija propaganda, katere vpliv je trajal med 1666 in 3000 leti. Menil je, da

se bo krščanstvo končalo dolgo pred koncem sveta, verjetno okoli leta 1666, in da ga bodo uničili bodisi barbarski vdori z Vzhoda (kjer je danes Rusija) bodisi pomehkuženje in oslabitev krščanskega Zahoda od znotraj, ali oboje. Njegovi zavezniki so bili vsi mlačni

“Očisti se, v svetišče stopaš!” (Romano Guardini)
Svetoletna vrata ptujskogorske bazilike, foto: Janez Oblonšek.

kristjani, ki so imeli svojo zemeljsko očetnjava rajši kot nebesa, cesarja bolj kot Kristusa, družbeni uspeh bolj kot krepost. Nanje je naslovil svojo propagando. Povsem iskren glede svojih namer ni mogel biti, saj bi bila izpoved ateizma zanj usodna, zato se je previdno izogibal nedvoumni hereziji. Vendar je on uničil "katoliško potegavščino" in za sredstvo je izrabljal agresivno sekularistično propagando. (Morda bi kdo celo zlovoljno navrgel, da je bil Machiavelli oče sodobnega medijskega esteblišmenta.)

Odkril je, da je za nadzor nad človekovim obnašanjem in s tem za nadzor človeške zgodovine potrebno dvojje orodij: pero in meč, propaganda in orožje. S tem lahko obvladamo tako misli kot telesa in obvladovanje je bilo zanj cilj. Menil je, da človeško življenje in zgodovino določata dve sili: virtu (moč) in fortuna (usoda). Enostavna formula za uspeh je bila povečati moč in zmanjšati vpliv usode (naključja, op. prev.). Svojega Vladarja zaključil s pretresljivo podobo: "Usoda je ženska in če naj bo poslušna, jo je treba tepsti in v to prisiliti" (poglavje 25). Drugače povedano – skrivnost uspeha je neke vrste posilstvo.

Če nadzor opredelimo kot cilj, potem poleg propagande potrebujemo tudi orožje in Machiavelli je jastreb. Verjel je, da "brez dobrega orožja ne more biti dobrih zakonov in kjer je dobro orožje, so dobri zakoni neizogibni" (poglavje 12). Z drugimi besedami, pravica "izhaja iz puškine cevi", če priredimo Mao Zedongove besede. Machiavelli je verjel, da so "vsí obo-roženi preroki osvajali, neoboroženi preroki pa pogoreli" (poglavje 6). Potemtakem je Mojzes uporabil orožje, ki ga Sveto pismo spregleda, vrhovni neoboroženi prerok Jezus pa je pogorel. Bil je križan in ne obujen od mrtvih. Vendar je Njegovo sporočilo osvojilo svet s propagando, z intelektualnim orožjem. To je bila vojna, v katero je krenil Machiavelli.

Iz Machiavellijeve filozofije izhaja tudi družbeni relativizem. Ni priznaval drugih za-

konov razen teh različnih družb in ker so ti zakoni in družbe izvirali iz sile namesto iz moralnosti, moralnost posledično temelji na nemoralnosti. Argument je naslednji: moralnost lahko izvira le iz družbe, saj ni Boga in ni Božjega splošnega naravnega moralnega zakona. Vsaka družba pa je izšla iz neke revolucije ali nasilja. Rimska družba, se pravi izvor rimskega prava, je nastala s tem, ko je Romul umoril svojega brata Rema. Vsa človeška zgodovina se prične, ko Kajn ubije Abela. Iz tega sledi, da je brezzakonje temelj zakona. Temelj moralnosti je nemoralnost.

Ta argument je močan toliko kot njegova prva premisa, ki je – tako kot ves družbeni relativizem, vključno s tistim, kar vlada nad mislimi pisateljev in bralcev skoraj vseh današnjih socioloških učbenikov – pravzaprav nakazani ateizem.

Machiavelli je krščanstvo in klasične ideje dobrotelnosti kritiziral s podobnim argumentom. Vprašal je: Kako si pridobil dobrine, ki jih podarjaš? S sebično tekmovalnostjo. Vse dobrine so pridobljene na račun drugega: moj kos potice je toliko večji, kolikor je kos drugih manjši. Tako je nesebičnost odvisna od sebičnosti.

Ta argument predpostavlja materializem, saj se duhovne dobrine ne zmanjšujejo, ko jih delimo ali podarjamo, niti ne oškodujejo drugega, ko jih sprejememo. Več denarja dobim jaz, manj ga imaš ti, in več ga podarim, manj ga imam. Vendar ljubezen, resnica, prijateljstvo in modrost prej naraščajo, ko jih delimo, kot pa se zmanjšujejo. Materialist tega preprosto ne vidi ali pa mu za to ni mar.

Machiavelli je verjel, da imamo sebičnost v krvi. Zanj prirojena vest ali moralni instinkt nista obstajala. Z njegovega stališča je edini način, da se človek obnaša moralno, le prisila. Pravzaprav totalitarna sila, ki človeka sili v to, da se obnaša v nasprotju s svojo naravo. Koreninam sodobnega totalitarizma prav tako sledimo do Machiavellija.

Če imamo sebičnost v krvi, potem na nas učinkovito vpliva strah in ne ljubezen. Machiavelli piše: "Veliko bolje je, če se te bojiš, kot pa če te ljubijo... saj se ljudje manj vznemirijo, če škodijo nekomu, ki je priljubljen, kot pa nekomu, ki se ga bojijo. Vez ljubezni je tista, ki jo ljudje – prezira vredni, kot so – pretrgajo, ko imajo od tega koristi. Pač pa je strah okrepljen z grozo pred kaznijo, kar je vedno učinkovito." (Poglavje 17.)

Najbolj presenetljiva reč glede te brezobzirne filozofije se kaže v tem, da je osvojila sodobno misel, čeprav le z razvojenitvijo ali prikrivanjem temnejših strani. Machiavellijevi nasledniki so ublažili njegov napad na moralnost in religijo, vendar se niso vrnili na idejo osebnega Boga ali objektivne in absolutne moralnosti kot družbenega temelja. Machiavellijevo zoževanje se zdi kot razširjanje. Enostavno odbil je zgornje nadstropje stavbe življenja – ni Boga, le človek; ni duše, le telo; ni duha, le snov; ni morati, le je. Vendar pa je ta pokvečena stavba (s pomočjo propagande) pridobila videz babilonskega stolpa, ta zapor se zdi kot osvoboditev izpod "omejitev" tradicionalne moralnosti. Kot bi pas zrahljali za eno luknjo.

Satan ni pravljica, je odličen strateg in psiholog ter povsem resničen. Machiavellijev način argumentiranja je do danes ena Satanovih najuspešnejših laži. Kadarkoli smo v skušnjavi, uporabi to laž, da se zlo zdi dobro in všečno; da se njegovo suženjstvo zdi kot svoboda in "slavna svoboda Božjih sinov" zdi suženjstvo. "Oče laži" ne uživa v malih lažeh, temveč v Veliki laži – resnico obrniti na glavo. Kar mu tudi uspeva, če Sovražnikovih vohunov ne razkrijemo.

Kant

Zgodovina ne pozna veliko filozofov, ki bi bili tako težko berljivi in suhi kot Immanuel Kant. In malo jih je, ki bi na človeško miselnost imeli tako rušilen vpliv.

Kantov privrženi služabnik Lumppe je menda zvesto prebral vsako stvar, ki jo je njegov gospodar objavil. Ko je Kant objavil svoje najpomembnejše delo, "Kritiko čistega uma", ga je Lumppe sicer prišel brati, a z branjem ni končal, rekoč, da bi se, če naj bi knjigo prebral do konca, to moralo zgoditi v psihiatrični bolnišnici. Ti občutki so odzvanjali še med poznejšimi rodovi študentov.

Vendar je ta abstraktni profesor, ki je v abstraktnem slogu pisal o abstraktnih vprašanjih, po mojem mnenju prvotni izvor ideje, ki danes bolj kot druge ogroža vero (in s tem duše) – ideje, da je resnica subjektivna.

Preprosti meščani njegovega rodnega nemškega Königsberga, kjer je živel in pisal v drugi polovici 18. stoletja, so to razumeli bolje kot poklicni učenjaki, saj so Kantu nadelo vzdevek "Uničevalec" in po njem imenovali svoje pse.

Bil je dobro razpoložen, čudovit in pobožen mož ter tako točen, da so sosedje svoje ure uravnavali po njegovih sprehodih. Osnovna namera njegove filozofije je bila plemenita: obnoviti človekovo dostojanstvo v skeptičnem svetu, ki je častil znanost.

Ena anekdota je dovolj, da razjasni to namero. Kant se je bil udeležil predavanja nekega materialističnega astronoma na témo človekovega mesta v vesolju. Astronom je svoje predavanje zaključil z besedami: "S tem vidimo, da je s stališča astronomije človek popolnoma nepomemben." Kant je odvrnil: "Profesor, pozabili ste na najpomembnejše – človek je astronom."

Bolj kot kateri koli mislec je Kant spodbudil značilno sodoben obrat od objektivnega k subjektivnemu. To zveni čisto v redu, dokler ne spoznamo, da to zanj pomeni redefiniranje resnice same kot subjektivne. Posledice te ideje so bile katastrofalne.

Če smo z nevernimi kdaj pričeli pogovor o veri, iz izkušenj vemo, da danes za vero glav-

na ovira ni iskrena intelektualna težava, kot je problem zla ali dogma o Trojici, temveč predpostavka, da religija nikakor ne more zadevati dejstev in objektivne resnice. Predpostavka je, da je vsak poskus prepričevanja sogovornika o resničnosti lastne vere – objektivni resničnosti, resničnosti za vsakogar – neverjetna aroganca.

Glede na takšno stanje misli se religija ukvarja z delovanjem in ne s teorijo, z vrednotami in ne dejstvi, z nečim subjektivnim in zasebnim, ne objektivnim in javnim. Dogma je "nekaj dodatnega", pravzaprav nekaj dodatno slabega, saj dogma vzgaja dogmatizem. Na kratko, religija je enaka etiki. Ker je krščanska etika zelo podobna etiki ostalih večjih religij, ni pomembno, ali je posameznik kristjan ali ne. Pomembno je, da je "dobra oseba". (Ljudje, ki to verjamejo, pogosto verjamejo tudi, da je skoraj vsakdo – z izjemo Adolfa Hitlerja in Charlesa Mansona – "dobra oseba".)

Za tak način razmišljanja je v veliki meri odgovoren Kant. Pomagal je pokopati srednjeveško sintezo vere in razuma. Svojo filozofijo je opisal kot "odstranjevanje ambicij razuma, da naredi prostor za vero", kot da bi bila vera in razum sovražnika, ne pa zaveznika. V Kantu se dopolni Lutrova ločitev vere od razuma.

Kant je menil, da religija nikoli ne more biti stvar razuma, dokaza ali argumenta ali celo stvar znanja, temveč stvar občutka, motiva in odnosa. Ta predpostavka je globoko vplivala na misli številnih današnjih verskih vzgojiteljev (npr. piscev katekizmov in teoloških oddelkov), ki so svojo pozornost odvrnili od navadnih "golih kosti" vere, objektivnih dejstev, ki jih navaja Sveto pismo in povzema apostolska izpoved vere. Vero so ločili od razuma in jo poročili s pop-psihologijo, ker so zagrabili za Kantovo filozofijo.

Kant prizna: "Dve reči me napolnita z osuplim začudenjem: zvezdno nebo nad ma-

no in moralni zakon v meni." To, čemur se človek čudi, mu izpolnjuje srce in usmerja misli. Zapomnite si, da se Kant čudi dvema rečema: ne Bogu, ne Kristusu, ne stvarstvu, utelešenju, vstajenju in sodbi, marveč "zvezdnemu nebu nad mano in moralnemu zakonu v meni". "Zvezdno nebo nad mano" je fizično veselje, kot ga pozna sodobna znanost. Vse ostalo Kant napoti k subjektivnosti. Moralni zakon ni "zunaj mene", temveč "znotraj mene", ni objektivni, marveč subjektivni, ni naravni zakon objektivnih resnic in zablod, ki prihaja od Boga, temveč človeški zakon, s katerim se odločamo zvezati. (Vendar če se zvežemo, smo zares zvezani?) Moralnost je zgolj stvar subjektivne name-re. Poleg zlatega pravila (Kantov "kategorični imperativ") nima druge vsebine.

Kant razpravlja, da človek ne bi bil svoboden v smislu, da je avtonomen, če naj bi moralni zakon prišel od Boga. To je res in Kant nadaljuje s trditvijo, da je človek vendar avtonomen, zato moralni zakon ne prihaja od Boga, temveč od človeka. Cerkev z enako premiso trdi, da moralni zakon dejansko prihaja od Boga, zato človek ni avtonomen. Človek je svoboden v izbiri, da moralni zakon spoštuje ali pa ne, vendar nima svobode, da zakon ustvarja sam.

Čeprav se je Kant imel za kristjana, je nedvoumno zanikal, da bi lahko vedeli, da resnično obstaja 1) Bog, 2) svobodna volja in 3) nemoralnost. Dejal je, da moramo živeti, kot da so te tri ideje resnične, saj če vanje verjamemo, potem bomo moralnost vzeli resno, in če ne, je ne bomo. Ravno ta zagovor vere iz povsem praktičnih razlogov je grozna napaka. Kant v Boga ne veruje zato, ker je resničen, temveč zato, ker je koristno. Zakaj potem ne verujemo v Božička? Če bi jaz bil Bog, bi mi bil iskreni ateist ljubši od neiskrenega teista. Kant je po mojem mnenju neiskreni teist, saj za verovanje v karkoli obstaja le en iskren razlog: ker je resnično.

Tistim, ki se trudijo krščansko vero prodati v kantovskem smislu (kot "sistem vrednot" namesto kot resnico), ne uspeva že več generacij. Na tržišču med seboj tekmujejo številni "sistemi vrednot" - zakaj bi kdo izbral krščansko različico namesto kakšne enostavnejše z manj teološke prtljage ali kakšne lažje z manj neugodnimi moralnimi zahtevami?

S tem, ko se je umaknil z bojišča dejstev, je Kant v bistvu predal boj. Verjel je velikemu mitu 18. stoletja - "razsvetljenstvu" (ironično ime!) - da bo newtonska znanost obstala in da si bo krščanstvo (če bo hotelo preživeti) moralo najti nov prostor v novi miselni pokrajini, ki jo je začrtala nova znanost. Edini prostor na voljo je bila subjektivnost.

To je pomenilo, da je bilo treba nadnaravne in čudežne trditve tradicionalnega krščanstva ignorirati ali interpretirati kot mit. Kantova strategija je pravzaprav enaka strategiji Rudolfa Bultmanna, očeta "demitologiziranja" in človeka, ki bi lahko bil odgovoren za to, da je vero izgubilo več katoliških študentov kot drugih ljudi. Številni profesorji teologije sledijo njegovim teorijam kritike, ki svetopisemske navedke pričevanj o čudežih reducira na zgolj mit, "vrednote" ali "pobožne interpretacije".

O domnevnem konfliktu med vero in znanostjo je Bultmann izjavil: "Znanstvena podoba sveta bo obstala in bo svoje pravice branila pred vsako teologijo, ki se ji bo zoperstavila, pa naj bo še tako mogočna." Ironično je, da so prav to "znanstveno podobo sveta" newtonske fizike, ki sta jo Kant in Bultmann sprejela kot absolutno in nespremenljivo, danes že skoraj povsod zavrnila znanstveniki sami!

Kantovo osnovno vprašanje se je glasilo: kako spoznamo resnico? Zgodaj v življenju je sprejel odgovor, ki ga je nudil racionalizem - resnico lahko spoznamo z razumom, ne s čuti; razum ima svoje "prirojene ideje". Nato je bral empirika Davida Huma, za ka-

terega je dejal, da "me je prebudil iz dogmatičnega dremeža". Kot ostali empiriki je tudi Hume verjel, da lahko resnico spoznamo zgolj s čuti in da nimamo "prirojenih idej". Vendar so ga Humove premise pripeljale do sklepa skepticizma, zanikanja, da lahko resnico sploh kdaj spoznamo z neko gotovostjo. Kant je tako "dogmatičnost" racionalizma kot tudi skeptso empirizma štel za nesprejemljivi ter je poiskal tretjo pot.

Od Aristotela naprej je takšna tretja pot na voljo. Gre za filozofijo zdrave pameti - realizem. Ta pravi, da lahko resnico spoznamo preko razuma in čutov, če le pravilno delujejo in so v tandemu, recimo kot rezili škarij. Namesto, da bi se vrnil k tradicionalnemu realizmu, je Kant iznašel povsem novo teorijo védenja, ki ji navadno rečemo idealizem. Imenoval ga je za svojo "kopernikansko revolucijo v filozofiji". Najenostavnejša oznaka zanjo je subjektivizem; gre za redefiniranje resnice same kot subjektivne, ne objektivne.

Vsi prejšnji filozofi so predpostavljali, da je resnica objektivna. To je tisto, kar z zdravo pametjo pojmuje kot "resnico" - védenje, kaj res je; prilagajanje uma objektivni resničnosti. Nekateri filozofi (racionalisti) so bili mnenja, da to lahko dosežemo zgolj z razumom. Zgodnji empiriki (kot Locke) so menili, da se do resnice dokopljemo skozi čute. Kasnejši skeptični empirik Hume je mislil, da do resnice sploh ne moremo priti z neko gotovostjo. Kant je zanimal predpostavko, ki je skupna vsem trem filozofijam, ki so se kosale med sabo - namreč, da bi se do nje morali dokopati. Da resnica pomeni prilagoditev objektivni realnosti. Kantova "kopernikanska revolucija" resnico samo redefinira kot resničnost, ki se prilagaja idejam. "Do sedaj smo predpostavljali, da se naše védenje mora prilagoditi predmetom ... Večji napredek bomo dosegli, če predpostavimo nasprotno hipotezo - da se morajo predmeti misli prilagoditi našemu védenju."

Kant je trdil, da je vse naše védenje subjektivno. Je torej tudi to védenje subjektivno? Če je, potem je védenje o tem dejstvu prav tako subjektivno in tako naprej, in smo se omejili na neskončno dvorano z zrcali. Kantova filozofija je popolna za pekel. Morda prekleti kolektivno verjamejo, da niso v peklu; da je pekel zgolj v njihovih mislih. Morda tudi je. Morda je pekel prav to.

Nietzsche

Friedrich Nietzsche se je oklical za "antikrista" in napisal knjigo z istim naslovom. Ateizem je zagovarjal z besedami: "Sedaj bom ovrgel obstoj vseh bogov. Če bi bogovi obstajali, kako bi prenesel, da nisem bog? Posledično torej bogov ni."

Razum je preziral, vero prav tako, ter si pogosto namenoma nasprotoval; dejal je, da "je porogljivost neskončno plemenitejša od logičnega sklepa", in se raje kot na razum obračal na strast, retoriko in celo namerno sovraštvo.

Ljubezen je dojemal kot "največjo nevarnost" in moralnost kot najslabšo šibkost človeštva. Umrl je zaradi sifilisa, duševno bolan v umobolnici, svoje zadnje pismo je podpisal "Križani". Nacisti so ga oboževali kot svojega napol uradnega filozofa.

Kljub temu ga mnogi izmed največjih umov našega stoletja občudujejo kot globokoumnega in modrega. Kako je do tega prišlo?

O Nietzscheju obstajajo tri šole misli. Med akademiki je najbolj priljubljena šola "uglajenih ničejancev", ki trdijo, da je bil Nietzsche pravzaprav ovca v volkovi preobleki; da njegovih napadov ne gre jemati dobesedno in da je bil dejansko zaveznik in ne sovražnik zahodnih institucij in vrednot, ki se jim je odpovedal.

Ti učenjaki so podobni teologom, ki Jezusove besede, kot so: "Nihče ne pride k Očetu drugače kot po meni" (po SSP, op. prev.), interpretirajo kot "vse religije imajo

enako veljavo", in "Kdor se z ločeno oženi, preuštjuje" (po SSP, op. prev.), kot "naj bodo vaše ločitve kreativne in razumne".

Nato pridejo "grozni grozni" ničejanci. Ti Nietzscheju vsaj izkažejo spoštovanje s tem, da ga jemljejo resno. Označuje jih opomba v nekem starem katoliškem učbeniku o moderni filozofiji, ki navaja zgolj to, da je Nietzsche živel, bil ateist in umrl blazen – usoda, ki morda čaka vsakogar, ki predolgo gleda v njegove knjige.

Tretja šola misli dojema Nietzscheja kot dejanskega volka in ne ovco, vendar ga ima za zelo pomembnega misleca zaradi tega, ker je sodobni zahodni civilizaciji pokazal njeno temno srce in prihodnost. Ni težko najti grešnega kozla in kazati na "črne ovce", kot sta bila Nietzsche in Hitler, vendar – a ni "Hitler v nas" (če navajam naslov Max Picarda)? Ni Nietzsche razkril trika? Demonskega trika, ki se je skrival v spoštljivem sekularnem humanizmu? Takoj, ko je "Bog mrtev", so mrtvi tudi človek, moralnost, ljubezen, svoboda, upanje, demokracija, duša in navsezadnje tudi zdrav duh. Nihče tega ni pokazal nazorneje kakor Nietzsche. Lahko, da je bil odgovoren (povsem nenamerno) za številne spreobrnitve.

Nietzschejeve glavne teme lahko povzamemo z naslovi njegovih pomembnejših knjig. Vsaka na svoj način napada vero. Središče Nietzschejeve filozofije je vedno enako: kot Avgustin je tudi on osredotočen na Kristusa, le da je Kristus zanj sovražnik.

Nietzschejeva prva knjiga, Rojstvo tragedije iz duha glasbe, je lastnoročno revolucionirala obstoječi pogled na antične Grke kot na povsem "čudovite in svetle", razum in red. Za Nietzscheja so bili pesniki tragedij veliki Grki; filozofi, začeni s Sokratom, so bili majhni, blede in brez strasti. Ves zahodni svet je sledil Sokratu in njegovemu racionalizmu ter moralizmu, zanikal pa je drugo, temno stran človeka, tragično stran.

Namesto tega je Nietzsche poveličeval tragedijo, kaos, nered in iracionalnost, kar je simboliziral bog Dioniz, bog rasti in pijanih orgij. Trdil je, da je Sokrat svet obrnil k čaščenju boga Apolona, boga sonca, svetlobe, reda in razuma. Vendar je usoda Nietzschejevega boga Dioniza kmalu dohitela Nietzscheja samega – kot so Dioniza dobesedno raztrgale roke Titanov, nadnaravnih podzemeljskih pošasti, se je Nietzschejev um skrhal pod njegovimi lastnimi notranjimi titani.

O koristi in škodi zgodovine za življenje nadaljuje témo Dioniza proti Apolonu. Po Nietzscheju je “škoda zgodovine” teorija, znanost, objektivna resnica. Pravilna uporaba zgodovine je namenjena povečanju “življenja”. Življenje in resnica, ogenj in svetloba, Dioniz in Apolon, volja in um so postavljeni v nasprotje. Tu vidimo raztrganega Nietzscheja, saj gre za dva dela jaza.

Ecce Homo je psevdobiografsko nesramno poveličevanje samega sebe. Čeprav je bil v vojni zgolj prenašalec nosil, se je Nietzsche označil za “bahavega starega topničarja”, ki so ga gospe oboževale. V resnici pa je bil osamljeni stari mož, ki ni prenesel pogleda na kri; čustveni palček, ki se je šopiril kot Napoleon. Najbolj grozno je to, da je hote sprejel svojo laž in izmišljotino. To je v skladu z njegovo filozofijo ali izbiro “tistega, kar večja življenje” pred resnico. “Zakaj pa ne bi živeli laži?” je vprašal.

H genealogiji morale je Nietzschejeva alternativna moralnost ali “nova moralnost”. “Moralnost gospodarja” je popolnoma drugačna od “moralnosti sužnja”, pravi. Karkoli gospodar ukaže, postane dobro že zaradi tega, ker je to ukazal gospodar. Šibke ovce imajo moralnost poslušnosti in prilagajanja. Gospodarji imajo naravno pravico, da počno, karkoli se jim zahoče, saj ker ni Boga, je dovoljeno vse.

Somrak malikov raziskuje posledice “smrti Boga” (seveda Bog ni nikoli zares živel, pač

vera vanj. Sedaj je ta vera mrtva, pravi Nietzsche.) Z Bogom je umrla vsa objektivna resnica (saj nad našim umom ni drugega) in objektivne vrednote, zakoni in moralnost (saj nad našo voljo ni druge). Duša, svobodna volja, nesmrtnost, razum, red, ljubezen – vse to so “maliki”, mali bogovi, ki umirajo, ker je umrl Veliki Bog.

Kaj bo nadomestilo Boga? Isto bitje, ki bo nadomestilo človeka: nadčlovek. Nietzschejeva mojstrovina, Tako je govoril Zaratustra, slavi tega novega boga.

Zaratustra je Nietzsche imenoval za novo Biblijo in svet pozval, naj “vrže stran vse ostale knjige; sedaj imate mojega Zaratustro”. Gre za opojno retoriko, očarala je mnogo generacij odrasčajoče mladine. Knjigo je napisal v zgolj nekaj dneh, v blaznosti “avtomatskega pisanja”, ki so ga morda dobesedno navdihnili demoni. V nobeni knjigi ne najdemo večje zbirke jungovskih arhetipov, knjiga je kot ognjemet podzavednih podob.

Njeno glavno sporočilo je obsodba sedanjega človeka kot šibkega in napoved naslednje vrste, Nadčloveka, ki živi po “moralnosti gospodarjev” namesto po “moralnosti sužnjev”. Bog je mrtev, naj živi novi bog!

V Večni vrnitvi pa Nietzsche odkrije, da vsi bogovi umrejo, tudi Nadčlovek. Verjel je, da se vsa zgodovina nujno giblje krožno in nenehno ponavlja vse pretekle dogodke. “Pod Soncem nič novega”. Nietzsche je do tega izginjajočega sklepa prišel po dveh premisah 1) končne količine snovi in 2) neskončne količine časa (ker ni ne stvarnika ne stvarstva). Tako se v časovni neskončnosti vsaka možna kombinacija osnovnih delcev, vsak izmed možnih svetov, zgodi neskončnokrat. Vsi, tudi Nadčlovek, se vrnejo v prah in se razvijejo kot črvi, opice, ljudje in Nadčlovek znova in znova.

Namesto da nad brezupno novo zgodovino obupuje kot Kohelet, Nietzsche izkoristi priložnost in slavi iracionalnost zgodovine ter zma-

go "življenja" nad logiko. Vrhovna krepost je bil pogum volje, da potrdi to nepomembno življenje preko razuma in brez razloga.

Vendar v Nietzschejevem zadnjem delu, Volja do moči, dobi umanjkanje konca ali cilja videz demonskega in odseva demonski značaj sodobne misli. Brez Boga, nebes, resnice ali absolutne Dobrete, h kateri bi stremeli, postane smisel življenja preprosto "volja do moči". Moč postane sama svoj cilj, ne sredstvo. Življenje je kot mehurček, prazen znotraj in zunaj; njegov smisel pa je samopotrjevanje, poveljevanje samega sebe, napihovanje svojega mehurčka, širjenje nepomembnega jaza v nepomembno praznino. "Samo volja", nam svetuje Nietzsche. Ni pomembno, kaj hočeš ali zakaj.

Sedaj lahko vidimo, zakaj je Nietzsche tako odločilno pomemben mislec; ne kljub svoji blaznosti, temveč zaradi nje. Z morebitno izjemo Markiza de Sade ni v zgodovini nikogar, ki bi s tako jasnostjo, odkritosrčnostjo in doslednostjo ubeseditil popolno alternativo krščanstvu.

Predkrščanske (poganske) družbe in filozofije so bile kot device. Postkrščanske (sodobne) družbe in filozofije so kot ločenke. Nietzsche ni nikakršen poganski predkristjan, temveč je pomemben sodobni postkristjan in antikristjan. Pravilno je Kristusa videl kot svojega glavnega sovražnika in tekmeca. Duh antikrista ni nikoli doživel tako popolne ubeseditve. Nietzsche ni bil le priljubljeni filozof nacistične Nemčije, je priljubljeni filozof pekla.

Hvaležni smemo biti za Satanovo lastno lahkomišelnost, da je "razkril svojo krinko" v tem človeku. Tako kot nacizem nas tudi Nietzsche lahko na smrt prestraši in nam pomaga rešiti našo civilizacijo ali celo naše duše, če se v grozi odvrnemo stran, preden bo prepozno.

Freud

Bil je Kolumb psihe in ni živečega psihologa, ki bi ubežal njegovemu vplivu.

Kljub temu pa ob genialnih prebliskih v njegovem pisanju najdemo najbolj bizarne ideje, npr. da matere svoje dojenčke ujkajo zgolj kot nadomestilo za svojo željo po spolnem odnosu z njimi.

Najvplivnejši nauk Sigmunda Freuda je njegov spolni redukcionizem. Freud kot ateist Boga zreducira na raven človekovih sanj. Kot materialist človeka zreducira na njegovo telo, človeško telo na živalsko poželenje, poželenje na spolno poželenje in spolno poželenje na genitalen spolni odnos. Gre za prevelike poenostavitve.

Freud je bil znanstvenik, v nekaterih pogledih velik znanstvenik. Je pa podlegel poklicnemu tveganju: želji, da zapleteno zreducira na obvladljivo. Psihologijo je želel napraviti za znanost, še več – za eksaktno znanost. Vendar do tega ne more nikoli priti, saj njen predmet, človek, ni samo predmet, temveč tudi subjekt, "jaz".

V osnovi "spolne revolucije" našega stoletja leži zahteva po zadovoljitvi in zmedena zamenjava med potrebo in željo. Vsa normalna človeška bitja imajo spolne želje ali poželenja. Vendar Freudovo nenehno domnevanje enostavno ne drži: da gre za potrebe ali pravice, da od nikogar ne gre pričakovati življenja brez zadovoljitve poželjenj ali da je obvladovanje teh poželjenj psihološko nezdravo.

Ta zmedena zamenjava med potrebami in željami izvira iz zanikanja objektivnih vrednot in objektivnega naravnega moralnega zakona. Na to ključno področje ni nihče vnesel več zmešnjave kot Freud, še posebej, kar zadeva spolno moralnost. Sodobni napad na zakonsko zvezo in družino, ki mu je Freud tlakoval pot, je povzročil več škode kot katera koli vojna ali politična revolucija. Kje pa se sicer učimo najpomembnejše življenjske lekcije – nesebične ljubezni – če ne v trdni družini, ki jo uči s tem, ko jo izvaja?

Vendar pa je Freud z vsemi svojimi napakami še vedno nad psihologijami, ki so ga

zamenjale v popkulturi. Kljub svojemu materializmu raziskuje nekatere globljih skrivnosti duše. Ima pravi čut za tragedijo, trpljenje in nesrečo. Iskreni ateisti so navadno nesrečni, neiskreni ateisti pa srečni. Freud je bil iskren ateist.

Zaradi svoje iskrenosti je bil dober znansvenik. Verjel je, da bi nas že samo dejanje dviganja neke potlačitve ali nekega strahu iz skrite teme podzvesti v luč razuma osvobodilo izpod oblasti, ki jo ta potlačitev ali strah ima nad nami. To je bila vera v to, da je resnica močnejša od iluzije, svetloba od teme. Žal pa je Freud vso religijo označil za temeljno iluzijo človeštva in materialistični scientizem za njegovo edino luč.

Strogo moramo razlikovati med tremi različnimi dimenzijami v Freudu. Prvič, kot izumitelj praktične terapevtske tehnike psihoanalize je genij in je vsak psiholog njegov dolжник. Kot je za krščanskega filozofa, kot sta Avgustin ali Akvinski, mogoče uporabljati kategorije nekrščanskih filozofov, kot sta Platon in Aristotel, tako je za krščanskega psihiatra mogoče uporabljati Freudove tehnike, ne da bi bilo treba soglašati z njegovimi verskimi pogledi.

Drugič, kot teoretični psiholog je Freud podoben Kolumbu, ki izrisuje zemljevid nove celine, pri tem pa dela resne napake. Nekatere od teh lahko opravičimo z novostjo ozemlja, kot pri Kolumbu. Vendar druge vsebujejo predsodke, kot je omejevanje vse krivde na patološki občutek, in nezmožnost dojeti, da bi vera v Boga lahko imela kakršno koli povezavo z ljubeznijo.

Tretjič, Freud je kot filozof in verski mislec zgolj amater in le nekaj več od odraščajočega mladostnika. Pa raziščimo te točke po vrsti.

Freudovo najbolj znano delo je vsekakor "Interpretacija sanj". Danes se nam raziskovanje sanj kot odtis podzvednega zdi očitno, vendar je bilo za Freudove sodobnike nekaj

povsem novega. Njegova napaka ni v tem, da je preveč poudarjal podzavedne sile, ki delujejo na nas, temveč da je premalo poudaril njihovo globino in zapletenost. Podobno, kot da bi raziskovalec novega kontinenta le-tega imel zgolj za velik otok.

Freud je ugotovil, da je histeričnim pacientom, za čigar motnje ni našel racionalnega razloga, pomagalo "govoreče zdravilo", kot ga je sam poimenoval. Pri tem je uporabljal "proste asociacije" in bil pozoren na "freudovsko zarekanje", kar je imel za indice podzavednega. Z eno besedo, stvar je delovala, kljub temu, da je za njo stala pomanjkljiva teorija.

Na ravni psihološke teorije je Freud psiho razdelil na id, ego in superego. Na prvi pogled je ta razdelitev podobna tradicionalni in trezni delitvi na poželenje, voljo, um (in zavest), kar se je pričelo s Platonom. Vendar pa so tu ključne razlike.

Najprej, Freudov "superego" ni um ali zavest, temveč je nesvobodni pasivni odsev družbenih omejitev posameznikovih želja ("ne smeš") v posameznikovi psihi. Freud pravi, da je tisto, kar imamo za lasten uvid v resnično dobro ali zlo, zgolj zrcalo človeških družbenih zakonov.

Dalje Freud trdi, da je "id" ("ono") edini resnični jaz in da ga sestavljajo le živalska poželenja. Je neoseben, zato tudi oznaka "ono". Freud s tem zanika obstoj resnične osebnosti, individualnega jaza. Tako, kot je zanimal Boga ("Jaz sem"), zanika tudi Božjo podobo, človekov "jaz".

Freud je svoje filozofske ideje odkritosrčno izrazil v dveh najbolj znanih protiverbskih knjigah – Mojzes in monoteizem in Prihodnost iluzije. Podobno kot Marx je vso religijo odpravil kot infantilno, ne da bi resno raziskal njene trditve in argumente. Je pa iznašel temeljito pojasnilo o domnevnem izvoru te "iluzije". Ta izvor ima štiri dele: nevednost, strah, fantazijo in krivdo.

*Prostor obhajanja evharistije, ki s svojo arhitekturo rojeva slutnjo nebeškega Jeruzalema.
Notranjost prusjokogorske bazilike, foto: Janez Oblonšek.*

Izhajajoč iz nevednosti je religija predznanstveno ugibanje o delovanju narave: če obstaja grmenje, potem mora obstajati Gromovnik, Zevs. Izhajajoč iz strahu smo religijo izumili kot nebeško nadomestilo za ze-

meljskega očeta, ko ta umre, se postara, odide ali svoje otroke iz varnega doma pošlje v strašljivi svet odgovornosti. Kot fantazija je Bog izpolnitev želje, da za strašljivo neosebni pojavnostmi življenja obstaja vsemo-

gočna Previdna sila. In kot krivda Bog zagotavlja moralno obnašanje.

Freudovo pojasnjevanje izvora krivde je eden najšibkejših delov njegove teorije. Sestavlja ga zgodba, da je nekoč, pred davnimi časi, sin ubil očeta, vodjo velikega plemena. Od takrat ta prvotni umor muči podzavestni spomin človeške rase. Vendar to sploh ni pojasnilo – zakaj je prvi morilec čutil krivdo?

Freudova najbolj filozofska knjiga je bila njegova zadnja, Nelagodje v kulturi. Po eni strani smo živali, ki iščejo ugodje, motivira nas samo "princip ugodja". Po drugi strani pa potrebujemo civilizacijski red, da nas reši pred bolečino kaosa. Vendar pa civilizacijski pridržki omejujejo naše poželenje. Na ta način postaja stvar, ki smo jo izumili kot sredstvo na poti k sreči, za nas ovira.

Proti koncu življenja so Freudove misli postale še temnejše in skrivnostnejše – odkril je tanatos, željo po smrti. Princip ugodja nas vodi v dve nasprotni smeri: eros in tanatos. Eros nas vodi naprej, v življenje, v ljubezen, prihodnost in upanje. Tanatos nas vodi nazaj v maternico, saj le tam nismo čutili bolečine.

Do življenja gojimo zamero, prav tako do naših mater, da so nas rodile v bolečino. To sovrašтво do mater teče vzporedno z znanim "Ojdipovim kompleksom" ali z nezavedno željo, da bi umorili svojega očeta in se poročili z lastno materjo – kar je popolna razlaga Freudovega lastnega ateizma, zameriti Bogu Očetu in se poročiti z Materjo Zemljo.

Ko je Freud umiral, je Hitler prihajal na oblast. Freud je preroško videl moč želje po smrti v sodobnem svetu in ni bil gotov, katera od teh dveh "nebeških sil", kot ju je imenoval, bo zmagala. Umrl je kot ateist, vendar skoraj kot mistik. V njem je bilo dovolj pogana, da je nudil nekaj poglobljenega vpogleda, navadno pomešanega s pretiranimi mrtvimi točkami. Spominja na opis poganške mitologije C. S. Lewisa: "lesk nebeške moči

in lepote, ki pada na džunglo umazanije in imbecilnosti".

Freuda nad Marxa in sekularni humanizem dviguje njegov vpogled v demona v človeku, v tragično dimenzijo življenja in našo potrebo po odrešitvi. Žal je judovstvo, ki ga je zavrgel, in krščanstvo, ki ga je preziral, videl kot pravljico, ki je preveč lepa, da bi bila resnična. Njegov občutek za tragično ima korenine v njegovem ločevanju med resničnim in dobrim, med "principom resničnega" in srečo.

Na najvišji točki ju lahko združi le Bog.

Marx

Med številnimi nasprotniki krščanske vere v zgodovini marksizem gotovo ni najpomembnejša, najmočnejša ali najbolj prepričljiva filozofija.

Je bila pa do nedavnega prav gotovo najvplivnejša. Primerjava svetovnih zemljevidov iz let 1917, 1947 in 1987 kaže, kako neizprosno je ta miselni sistem tekkel, da je v zgolj dveh generacijah preplaval tretjino sveta – proces, ki se je v zgodovini zgodil le dvakrat: v času zgodnjega krščanstva in v času zgodnjega islama.

Pred desetimi leti se je vsak politični ali vojaški boj na svetu, od Srednje Amerike do Bližnjega vzhoda, vrtel okoli osi komunizem proti antikomunizmu.

Celo fašizem je bil v Evropi priljubljen, najbolj zaradi svojega nasprotovanja "pošasti komunizma", kot jo imenuje Marx v prvem stavku Komunističnega manifesta.

Manifest je eden ključnih zgodovinskih momentov. Izšel je leta 1848, v "letu revolucij" po Evropi, in je v bistvu filozofija zgodovine, pretekle in prihodnje (tako kot Biblija). Vsa pretekla zgodovina je zreducirana na razredni boj med zatirancem in zatiranim, gospodarjem in sužnjem, pa naj gre za kralja proti ljudstvu, duhovnika proti župljanom, cehovskega mojstra proti vajencu ali celo moža proti ženi ali starša proti otroku.

Tak pogled na zgodovino po cinizmu prekaša še Machiavellijevega. Ljubezen je popolnoma zanikana ali spregledana; splošno pravilo sta tekmovalnost in izkoriščanje.

Sedaj pa se to lahko spremeni, trdi Marx, saj sedaj, prvič v zgodovini, nimamo številnih razredov, marveč samo dva – buržoazijo (“tisti, ki imajo”, lastniki produkcijskih sredstev) in proletariat (“tisti, ki nimajo”, ne-lastniki produkcijskih sredstev).

Slednji morajo lastnikom prodajati sebe in svoje delo, dokler ne pride do komunistične revolucije, ki bo “eliminirala” (evfemizem za “umor”) buržoazijo in s tem za zmeraj ukinila razrede in razredni boj ter vzpostavila tisočletje miru in enakosti. Po tem, ko se je o preteklosti izrazil povsem cinično, je postal Marx glede prihodnosti povsem naiven.

Kaj je Marxa naredilo takega, kot je bil? Iz česa izvira njegovo prepričanje?

Marx se je namenoma obrnil za 180 stopinj stran od 1) supernaturalizma in 2) značilnosti svoje judovske dediščine, da bi sprejel 1) ateizem in 2) komunizem. Kljub temu marksizem v sekularni obliki ohranja vse pomembnejše strukturne in čustvene dejavnike biblične religije. Marx je kot Mojzes, je prerok, ki novo izvoljeno ljudstvo (proletariat) vodi iz suženjstva kapitalizma v obljubljeno deželo komunizma, preko Rdečega morja krvave svetovne revolucije in skozi divjino začasnega predanega trpljenja partije, nove duhovščine.

Revolucija je novi “dan Gospodov”, sodni dan. Partijski govorniki so novi preroki in politične čistke znotraj partije, ki vzdržujejo ideološko čistost, so nove božje sodbe kljubovalnosti Izbranih in njihovih vodij. Zaradi mesijanskega tona je komunizem strukturno in čustveno podoben religiji bolj kot kateri koli drugi politični sistem z izjemo fašizma.

Kot je prevzel obliko in duh svoje verske dediščine, ne pa njene vsebine, je Marx po-

dobno ravnal s hegeljansko filozofsko dediščino – Heglovo filozofijo je iz “dialektičnega idealizma” pretvoril v “dialektični materializem”. Pravijo, da je Marx Hegla postavil na glavo. Marx je od Hegla podedoval sedem radikalnih idej:

Monizem: ideja, da je vse eno in da je trezno razločevanje med snovjo in duhom iluzija. Za Hegla je bila snov le oblika duha, za Marxa je bil duh le oblika snovi.

Panteizem: domneva, da je razlikovanje med stvarnikom in stvarstvom, značilno judovska ideja, napačna. Za Hegla je bil svet ustvarjen kot pojavnost Boga (Hegel je bil panteist), za Marxa je Bog zreduciran na svet (Marx je bil ateist).

Historicizem: ideja, da se vse spreminja, tudi resnica; da nad zgodovino ni ničesar, kar bi ji lahko sodilo, in zato nekaj, kar je v enem obdobju pravilno, v drugem postane napačno in obratno. Drugače povedano, čas je bog.

Dialektika: ideja, da zgodovino poganja le boj med nasprotujočima silama, “teza” proti “antitezi”, kar razvija “višjo sintezo”. To velja za razrede, narode, inštitucije in ideje. V plesni dvorani zgodovine igrajo dialektični valček vse do prihoda Božjega kraljestva. Tega je Hegel dejansko poistovetil s prusko državo, Marx pa ga je internacionaliziral v svetovno komunistično državo.

Determinizem ali fatalizem: ideja, da je dialektika s svojim izidom neizogibna in nujna, ne svobodna. Marksizem je neke vrste kalvinistična predestinacija brez božanskega vnaprejšnjega določevalca.

Etatizem: ideja, da je država vrhovna in nad kritiko, saj ne obstaja večna, nadzgodovinska resnica ali zakon. Marx je tu spet internacionaliziral Heglov nacionalizem.

Militarizem: ideja, po kateri je vojna neizogibna in nujna, vse dokler obstaja država, saj splošni naravni ali večni zakon, ki bi bil nad državami in razsojal ter reševal nesoglasja med njimi, ne obstaja.

Kot mnogi drugi protiverski misleci od francoske revolucije naprej je tudi Marx sprejel sekularizem, ateizem in humanizem "razsvetljenstva" 18. stoletja skupaj z racionalizmom in njegovo vero v znanost kot morebitno vsevedno in tehnologijo kot morebitno vsemogočno. Znova vidimo, kako so oblika, občutje in namen biblične religije preneseni k drugemu bogu in drugi veri. Saj je racionalizem vera, ne dokaz. Vere, da lahko človeški razum ve vse, kar je resnično, človeški razum ne more dokazati. Prepričanja, da vse, kar je resnično, lahko dokažemo z znanstveno metodo, ne moremo dokazati z znanstveno metodo.

Vplivu hegeljanstva in razsvetljenega racionalizma na Marxa se pridruži še tretji vpliv – ekonomski redukcionizem: redukcija vseh zadev na ekonomske odnose. Če bi Marx sedaj bral to analizo, bi izjavil, da pravi vzrok mojih idej ni moč mojega uma, da spozna resnico, temveč kapitalistično-ekonomske strukture družbe, ki me je "proizvedla". Marx je verjel, da znotraj človeka snov popolnoma oblikuje misel, da družba popolnoma oblikuje človeka in da ekonomija popolnoma oblikuje družbo. S tem postavi na glavo tradicionalni pogled, po katerem um vodi telo, človek vodi družbe in družbe vodijo ekonomijo.

Nazadnje je Marx od predhodnih "utopično socialističnih" mislecev sprejel idejo kolektivnega lastništva lastnine in sredstev, ki jo proizvajajo. Marx pravi: "Teorijo komunizma lahko povzamemo z enim stavkom: ukinitve zasebne lastnine." Pravzaprav so bile edine družbe, ki so v zgodovini uspešno prakticirale komunizem, samostani, kibuci, plemena in družine (ki jih je Marx prav tako želel ukiniti). Vse komunistične vlade (kot je bila ta v ZSSR) so lastništvo prenesle na državo, ne na ljudi. Marxovo prepričanje, da bo država "odmrla" sama po sebi takoj, ko bo eliminirala kapitalizem in

na njegovo mesto postavila komunizem, se je pokazalo kot osupljivo naivno. Le modrost in svetost se odrečeta oblasti, ko je ta enkrat v njunih rokah.

Najgloblja privlačnost komunizma, še posebej za države tretjega sveta, ni bila volja do komunalizma, marveč "volja do moči", kot jo je označil Nietzsche. Nietzsche je v srce komunizma videl globlje kot Marx sam.

Kako pa Marx opravi z očitnimi ugovori komunizmu: da ukinja zasebnost in zasebno lastnino, individualnost, svobodo, motivacijo za delo, izobraževanje, zakonski stan, družino, kulturo, narod, religijo in filozofijo? Ne zanika, da komunizem ukinja vse te stvari, pravi pa, da je vse to storil že kapitalizem. Trdi na primer, da "buržuj v svoji ženi vidi le orodje za proizvodnjo". Na najobčutljivejši in najpomembnejši točki, družina in religija, nam namesto logike ponudi retoriko – "buržoazno govoričenje o družini in izobrazbi, o posvečenem odnosu med staršem in otrokom, postane še bolj gnusno..." In tu je njegov "odgovor" na verske in filozofske ugovore: "Te obtožbe komunizma, ki prihajajo z verskega, filozofskega in, na splošno, ideološkega stališča, si ne zaslužijo resnega pregleda."

Marksizem lahko preprosto ovržemo že s tem, da njegov materializem preprosto nasprotuje samemu sebi. Če ideje niso nič drugega kot produkt materialnih in ekonomskih sil, kot so avtomobili in čevlji, potem so zgolj to tudi komunistične ideje. Če naših idej ne določa vpogled v resnico, temveč nujno gibanje snovi, če ne moremo vplivati na to, kako mahajo naši jeziki – potem niso Marxove misli nič bolj resnične od Mojzesovih. Z napadanjem osnov misli napadamo svoj napad.

Vendar se Marx tega zaveda, to priznava. Besede interpretira kot orožje, ne kot resnico. Namen besed v Manifestu (navsezadnje tudi v veliko obsežnejšem in bolj psevdoznansvenem Kapitalu) ni dokazovanje resnice, tem-

več spodbujanje revolucije. "Filozofi so samo interpretirali svet; treba pa ga je spremeniti." Marx je pravzaprav pragmatik.

Vendar tudi na pragmatični ravni opazimo samonasprotovanje. Manifest se konča z znanim pozivom: "Komunisti odkrito zavračajo, da bi skrivali svoje nazore in namere. Odkrito razglašajo, da je njihove cilje moč doseči samo z nasilnim prevratom vsega dosedanjega družbenega reda. Vladajoči razredi naj le trepetajo pred komunistično revolucijo. Proletarci v njej nimajo izgubiti ničesar razen svojih verig. Lahko pa pridobijo svet. Proletarci vseh dežel, združite se!" (Marx, Engels: Komunistični manifest, Založba Sanje, Ljubljana, 2009, prevod dr. Božidar Debenjak.) Ta poziv ruši samega sebe, saj Marx zanika svobodno voljo. Vse je usojeno, revolucija je "neizogibna", pa če se ji odločim pridružiti ali ne. Ne da se hkrati pozivati k svobodni odločitvi in jo istočasno zanikati.

Poleg teh dveh filozofskih ugovorov obstajajo tudi praktični ugovori komunizmu. Njegova predvidevanja se sploh niso uresničila. Revolucija se ni zgodila takrat in tam, kjer jo je predvidel Marx. Kapitalizem ni izginil, prav tako ne država, družina in religija. Komunizem pa nikjer, kjer je dobil oblast, ni pripeljal do zadovoljstva in enakosti.

Vse, kar je Marx lahko naredil, je bilo igranje Mojzesa in vodenje bedakov nazaj v egipčansko suženjstvo (posvetnost). Pravi Osvoboditelj čaka v ozadju, nedaleč proč, da dvorni norček, ki "razpreza svojo urico po odru" (po O. Župančiču), popelje svoje kolege "norce v trohljivo smrt" (po O. Župančiču), ki je edina téma, s katero se marksistični filozofi ne želijo soočiti.

Sartre

Jean-Paul Sartre je prav lahko najbolj znani ateist 20. stoletja. Kot tak se kvalificira za uvrstitev na končni izbor vsakršnega seznama "stebrov nevere".

Vendar pa je prav tako lahko naredil več kot večina krščanskih apologetov za to, da je k veri prignjal oportuniste. Kajti Sartre je iz ateizma naredil tako zahtevno, skoraj nevzdržno izkušnjo, da jo lahko prenesejo le redki.

Tistim, ki se v svojem ateizmu počutijo udobno, pri branju Sartra postane neudobno, taki so pa velikanski korak bliže Bogu. Z njegovimi lastnimi besedami: "Eksistencializem ni nič drugega kot poskus, da iz jasnega ateističnega položaja potegnemo vse sklepe." Za to bi mu morali biti hvaležni.

Svojo filozofijo je imenoval "eksistencializem" na podlagi teze, da "ima eksistenca prednost pred esenco" (obstoj prednost pred bistvom, op. prev.). Konkretni pomen te postavke se glasi, da "človek ni nič več od tega, kar naredi iz sebe". Ker ni Boga, ki bi človeka načrtoval, človek nima načrta, nima bistva. Človekovo bistvo ali narava ne izhaja od Boga Stvarnika, marveč iz človekove lastne svobodne odločitve.

V tem najdemo globok vpogled, čeprav je ta takoj omajan. S tem vpogledom mislimo na dejstvo, da človek s svojo svobodno odločitvijo določa, kdo bo. Bog zares ustvarja to, kar vsi ljudje so. Vendar je posameznik tisti, ki oblikuje svojo edinstveno individualnost. Bog naredi naš kaj, vendar mi delamo svoj kdo. Bog nam podeljuje dostojanstvo, da smo lahko prisotni ob svoji lastni stvaritvi ali so-stvaritvi; On nas povezuje s Sabo pri so-ustvarjanju nas samih. Preko dedovanja in okolja ustvarja le objektivno surovo gradivo. Jaz pa to gradivo skozi svoje svobodne odločitve oblikujem v končno obliko sebe samega.

Žal Sartre trdi, da to izpodbija obstoj Boga, saj če naj bi Bog obstajal, bi bil človek zreduciran na zgolj ročni izdelek Boga in bi tako ne bil svoboden. Nenehno trdi, da človekova svoboda in dostojanstvo potrebuje ateizem. Njegov odnos spominja na kavboja v vesternu, ki se na Boga obrača kot

na sovražnega kavboja: "To mesto ni dovolj veliko za oba. Eden od naju mora oditi."

Tako Sartra njegovo legitimno ukvarjanje s človekovo svobodo in njegov vpogled v to, kako ta svoboda ljudi naredi bistveno drugačne od zgolj stvari, vodita v ateizem zaradi tega, ker 1) svobodo zamenjuje z neodvisnostjo in ker 2) bi edini bog, ki si ga lahko predstavlja, raje odvzel človekovo svobodo, kot pa jo ustvaril in ohranjal – neke vrste vesoljni fašist. Nadalje 3) Sartre napravi mladostniško napako, ko svobodo izenači z uporništvom. Pravi, da je svoboda samo "svoboda reči ne".

Vendar to ni edina svoboda. Obstaja tudi svoboda reči da. Sartre meni, da svojo svobodo ogrožamo s tem, ko rečemo da; ko se odločimo prilagoditi vrednotam, ki smo se jih naučili od svojih staršev, svoje družbe, svoje Cerkve. Kar Sartre šteje za svobodo, je zelo blizu tistemu, kar so beatniki v petdesetih letih in hipiji v šestdesetih imenovali "doing your own thing" (brigati se zase, op. prev.) in kar je "jaz generacija" v 70ih letih imenovala "looking out for No. 1" (skrbeti na lastne interese, op. prev.).

Obstaja še drug koncept, ki ga Sartre jemlje resno, a ga napačno uporablja – ideja odgovornosti. Meni, da bi vera v Boga nujno ogrozila človekovo odgovornost, saj bi potem za to, kar smo, prej okrivili Boga kot same sebe. Vendar temu enostavno ni tako. Moj nebeški Oče, tako kot moj zemeljski oče, ni odgovoren za moje odločitve ali za moj značaj, ki sem ga s temi odločitvami izoblikoval. Sam sem odgovoren. In dejstvo moje odgovornosti ne izpodbija obstoja mojega nebeškega Očeta nič bolj kot obstoja mojega zemeljskega očeta.

Sartre se močno zaveda zla in človeške pokvarjenosti. Pravi: "Naučili smo se zlo jemati resno ... Zlo ni pojava ... S poznavanjem povodov zanj ga ne bomo pregnali. Zlo ne more biti odkupljeno."

Po drugi strani pa pravi, da, ker ni Boga in zato sami ustvarjamo svoje vrednote in zakone, pravzaprav ni niti zla: "Izbira, da smo to ali ono, je istočasno tudi potrditev vrednosti tega, kar izberemo, saj zla ne moremo nikoli izbrati." S tem Sartre zlu pripisuje preveč resničnosti ("Zlo ne more biti odkupljeno") in hkrati premalo ("Zla ne moremo nikoli izbrati").

Sartrov ateizem ne trdi le, da Bog ne obstaja, temveč da je Bog nemogoč. Biblični predstavi o Bogu kot "Jaz sem" izkaže vsaj nekakšno čast s tem, ko jo imenuje za najbolj samo-nasprotujočo si idejo, ki si jo lahko predstavljamo, za "nemogočo sintezo" bitizase (subjektivna osebnost, "Jaz") z biti-posebi (objektivna večna popolnost, "sem").

Bog pomeni popolno osebo in za Sartra je to protislovno. Popolne stvari ali ideje, kot Pravica ali Resnica, so mogoče; prav tako nepopolne osebe, kot sta Zevs in Apolon. Popolna oseba pa je nemogoča. Zevs je mogoč, ni pa resničen. Bog je edinstven med bogovi: ne le neresničen, temveč nemogoč.

Ker je Bog nemogoč in ker je Bog ljubezen, je ljubezen nemogoča. Verjetno je najbolj presunljiva stvar pri Sartru prav njegovo zanikanje, da obstaja možnost resnične, altruistične ljubezni. Večina ateistov Boga nadomesti s človeško ljubeznijo kot predmetom verovanja. Vendar Sartre trdi, da je kaj takega nemogoče. Zakaj?

Če ni Boga, je vsak posameznik bog. Vendar lahko obstaja samo en Bog, en absolut. Zato so vsi medosebni odnosi v svojem bistvu odnosi med tekmovalci. Tu Sartre odseva Machiavellija. Vsak od nas neizogibno igra boga pred drugimi; kot avtor igre svojega življenja, vsak od nas ostale neizogibno zreducira na osebe (vloge) v svoji igri.

Obstaja majhna beseda, za katero navadni ljudje menijo, da pomeni nekaj resničnega, in za katero zaljubljeni menijo, da pomeni nekaj čarobnega. Sartre meni, da označuje

nekaj nemogočega in iluzornega. Gre za besedo "mi". Če vsak od nas venomer želi biti Bog, en posamezen edinstven jaz-subjekt, potem "mi-subjekt" ne more obstajati, prav tako ne skupnost ali nesebična ljubezen.

V Sartrovi najbolj znana igri, *Za zaprtimi vrati*, se v prostoru znajdejo tri umrle osebe. Opazujemo jih, kako drug drugemu povzročajo pekel že s tem, ko vsaka igra Boga pred drugima dvema – ne v smislu, da drug nad drugim izvajajo zunanjo moč, temveč enostavno s tem, da drug drugega poznajo kot subjekt. Strašni nauk igre je: "Pekel so ljudje okoli nas".

Le globokoumen človek lahko izreče nekaj tako globoko napačnega. V resnici je pekel prav odsotnost drugih oseb, človeških in božanskih. Pekel je popolna samota. Nebesa so ljudje okoli nas, saj so nebesa tam, kjer je Bog, in Bog je Trojica. Bog je ljubezen, je "osebe okoli nas".

Sartrova trdoglava iskrenost ga dela skoraj privlačnega, kljub njegovim odbijajočim sklepom, kot nesmiselnost življenja, arbitrarnost vrednot in nemožnost ljubezni. Čeprav je bila njegova iskrenost morda globoko zasidrana v njegovem značaju, jo je zanikanje Boga in s tem zanikanje objektivne resnice naredilo za trivialno in brez smisla. Če ni božanskega uma, potem ni resnice, razen tiste, ki si jo vsak ustvari. Če torej ni ničesar, glede česar bi bil iskren (razen glede sebe), kakšen pomen sploh ima iskrenost?

Vendar si ne moremo pomagati, da se ne bi o Sartru izrekli z mešanimi občutki in da

nas njegova zoprnost ne bi spravila v zadovoljstvo – to namreč izhaja iz njegove doslednosti. Pokaže nam pravi obraz ateizma: absurdnost (z abstraktno besedo) in gnus (to je konkretna podoba, ki jo uporablja; prav tako naslov njegovega prvega in največjega romana).

Gnus je zgodba o človeku, ki po napor-nem iskanju odkrije strahotno resnico – da je življenje brez pomena, da je enostavno samo gnusni presežek, kot je bruhanje ali blato. (Sartre se namenoma nagiba k obscenim podobam, saj čuti, da je življenje samo obsceno.)

Moramo se strinjati z Williamom Barrettom, ki je rekel, da "tiste, ki so ga (gnus) pripravljeni uporabiti kot izgovor, da odvržejo vso sartrovsko filozofijo, seznanimo s tem, da se je bolje s svojim obstojem spopasti z gnusom, kot se pa sploh ne".

Povedano drugače je Sartre enako pomemben kot Kohelet – pogumno in neomajno postavlja največje od vseh vprašanj, zaradi tega ga lahko občudujemo. Žal pa ponuja najslabši možni odgovor, kot je naredil tudi Kohelet: "Nečimrnost čez nečimrnost, vse je nečimrnost." (Po SSP, op. prev.)

Zaradi tega ga lahko samo pomilujemo in z njim mnoge druge ateiste, ki so dovolj treznih misli, da lahko vidijo kot on, namreč to, da so "brez Boga vse stvari dovoljene" – vendar nič nima smisla.

Prevedel: Roman Vučajnk